

ศิลปหัตถกรรม

ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

รศ.ดร.สีบพงศ์ ธรรมชาติ

บทคัดย่อ

ศิลปหัตถกรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีมากมายหลายอย่าง เหตุปัจจัยที่ทำให้มีมากมายหลากหลายนั้นสืบเนื่องมาจากนครศรีธรรมราช เคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรในดินแดนไทยภาคใต้ ๓ อาณาจักร คือ ตามพรลิงค์ (บ้างเรียกตัมลิงคัม ตัมลี กัมลี) ศรีวิชัย และศรีธรรมราชมหานครหรือศรีธรรมนคร ส่วนเขตแดนนั้นด้านบนน่าจะถึงจังหวัดเพชรบุรี ตอนล่าง ส่วนล่างของอาณาจักรตลอดไปถึงเกาะสิงคโปร์ (เมื่อก่อนชื่อ สิงหปุระ หรือศรีธรรมาโคก น่าจะเป็นชื่อของเทมาเส็กต่อมา) การสั่งสมปมเพาะด้านต่างๆ มีสืบต่อกันมาเป็นเวลานานปี ประมาณตั้งแต่ พ.ศ. ๖๐๐ นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์บางกลุ่มสรุปว่าก่อน พ.ศ. ๖๐๐ หลักฐานที่บอกถึงความเก่าของอาณาจักรหรือของเมืองศูนย์กลางแห่งอำนาจนั้นมีปรากฏทั้งในต่างชาติ และของไทย ได้แก่ ศิลาจารึก โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ เอกสารโบราณ ความเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจและด้านอื่นๆ จึงทำให้มีสิ่งตีมีคุณค่าในพื้นที่หรือเขตแดนนั้นๆ มาก เพราะทุกอย่างย่อมมุ่งไปที่ศูนย์กลางอำนาจการปกครองหรือเมืองหลวงนั่นเอง เขตพื้นที่บางอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราชปัจจุบันในสมัยก่อนเคยเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางอำนาจ เช่น ลิขล ท่าศาล และนบพิตำ เป็นต้น

ศิลปหัตถกรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่บรรพชนได้คิดขึ้นมาและถ่ายทอดสู่ลูกหลานรุ่นหลังติดต่อกันมาหลายชั่วอายุคนนั้นได้ใช้วัสดุในพื้นที่ และการนำวัสดุจากที่อื่น

ทำขึ้นมาด้วยกรรมวิธีเพื่อให้ตามต้องการด้วยการหลอม และการผสมผสานทางเคมี ศิลปหัตถกรรมใน
จังหวัดนครศรีธรรมราชในการนำเสนอ การสัมมนาระดับชาติและนานาชาติเรื่อง ศิลปหัตถกรรมอาเซียน มีดังนี้

๑. เครื่องถมเมืองนครฯ เครื่องถมเมืองนครฯ เป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานานมากแล้วในพื้นที่
จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งในสมัยก่อนเป็นศูนย์กลางอำนาจในการปกครอง การค้าขาย การศึกษา และการค้าขาย
เครื่องถมเมืองนครฯ ที่มีมาช้านานเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระรัตนธัชมุนี (ม่วง รัตนธโช) ผู้บัญชาการ
มณฑลการศึกษาปักษ์ใต้ ได้ให้ตั้งโรงเรียนศิลปหัตถกรรมขึ้นในสมัยนั้น เปิดสอนงานฝีมือด้านเครื่องถม และอื่นๆ
ที่เป็นหัตถศิลป์ จึงทำให้การทำเครื่องถมเมืองนครฯ มีชื่อเสียงแพร่หลายออกไปทั่วทั้งในภาคใต้ ประเทศไทย
และต่างประเทศ... สมัยก่อนเครื่องราชูปโภคที่อยู่ในพระมหาราชวังประเภทเครื่องถมล้วนเป็นผลงานการทำจาก
นครศรีธรรมราชทั้งสิ้น นครศรีธรรมราช จึงได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งเครื่องถมจนปัจจุบันนี้ เครื่องถมมี ๒ ชนิด คือ
ถมทอง กับถมเงิน

๒. สาดคร้าและสาดจูด สาดคร้าและสาดจูดเป็นศิลปหัตถกรรมประเภทจักสานงานฝีมือที่ทำมาจากเปลือก
หรือหนังต้นคร้า และต้นกระจูด พืชทั้งสองชนิดนี้เป็นพืชที่ขึ้นในที่น้ำชุ่ม ในการทำสาดหรือเสื่อจากพืชพันธุ์สองชนิดนี้
จะต้องนำเอาไปแช่ให้จมขี้โคลนหรือโคลนก่อนเป็นเวลาประมาณ ๑ สัปดาห์ เพื่อให้มีความเหนียวคงทนใช้งาน
ได้นาน สาดที่สานด้วยเปลือกคร้าจะมีความแข็งแรงกว่าสาดที่สานจากจูดหรือกระจูด งานศิลป์ที่ปรากฏในสาดคือลายที่สาน
มีทั้งลายขัด ลายสอง และลายลูกแก้ว การสานด้วยความตั้งใจจะทำให้ผลงานศิลปหัตถกรรมออกมาสวยงามในที่สุด

๓. เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องมือจับปลา เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องมือจับปลา
ที่ทำจากไม้ไผ่และไม้บางชนิด แต่ละอย่างมีความสวยงามน่าสนใจแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ของผู้ที่ผลิตงานนั้นๆ
ออกมา เมื่อได้พบเห็นทำให้รู้สึกสดชื่นและมีความสุข งานศิลปหัตถกรรมเหล่านี้ต้องใช้ความรู้ ความคิด
และประสบการณ์อย่างมากในการสร้างสรรค์ออกมาได้อย่างสวยงามและมีความแข็งแรง เพราะต้องนำไปใช้ประโยชน์
ในชีวิตประจำวัน เพื่อการดำรงชีวิตและให้มีความสุขสดชื่นในชีวิตด้วย ปัจจุบันนี้สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องมือ
ในการจับสัตว์น้ำได้มีการประยุกต์เป็นเครื่องตกแต่งประดับห้องรับแขกและโคมไฟ มีทั้งที่บ้านเรือน ที่พัก และโรงแรม
ต่างๆ สิ่งของเครื่องใช้ดังกล่าวในจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น ดั่ง (กระดัง) โถ่ เจ้าย สุ่ม ลูกบาน และกรงนก เป็นต้น
ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาจากไม้ไผ่และไม้เหล่านี้ได้สร้างคุณค่าให้กับคนในจังหวัดนครศรีธรรมราชและชาวไทยภาคใต้
มาเป็นเวลานานแล้ว และกำลังสร้างมูลค่าตามมาตามลำดับ

๔. เครื่องปั้นดินเผา เครื่องปั้นดินเผาเป็นภูมิปัญญาทางศิลปะและวัฒนธรรมประเภทศิลปหัตถกรรม
ที่สำคัญยิ่ง บรรพชนไทยภาคใต้ได้สร้างสรรค์และสืบทอดสิ่งเหล่านี้รุ่นต่อรุ่นต่อลูกหลาน เหลน นครศรีธรรมราช
พื้นที่ที่ยังสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดนครศรีธรรมราชจนปัจจุบัน คือบ้านยิงหรือบ้านปากยิง ตำบลโมคคณา
อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และที่อำเภอชะอวด ก็พอมีอยู่บ้าง เครื่องปั้นดินเผาที่ทำออกมามากที่สุดคือ
อิฐ รองลงมาคือ กระถางต้นไม้ หม้อ สวด (นั่งข้าวเหนียว) อ่าง รูปคน และรูปสัตว์ เป็นต้น ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดิน
เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นอารยะของผู้คนที่อยู่ในเขตพื้นที่ดังกล่าวนี้ได้ดี เครื่องปั้นดินเผาส่วนหนึ่งมาจากพื้นที่
อื่นบ้างก็เป็นธรรมชาติของการค้าขายที่ต้องมีสินค้าหลากหลายให้ได้เลือกซื้อ

๕. ผ้ายกเมืองนครฯ ศิลปหัตถกรรมที่โดดเด่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นมรดกตกทอดทางศิลปะ
และวัฒนธรรมตั้งแต่สมัยโบราณ ตั้งแต่เกิดอาณาจักรเก่าขึ้นมา คือ ตามพรลิงค์ ศรีวิชัย และศรีธรรมราชมหานคร

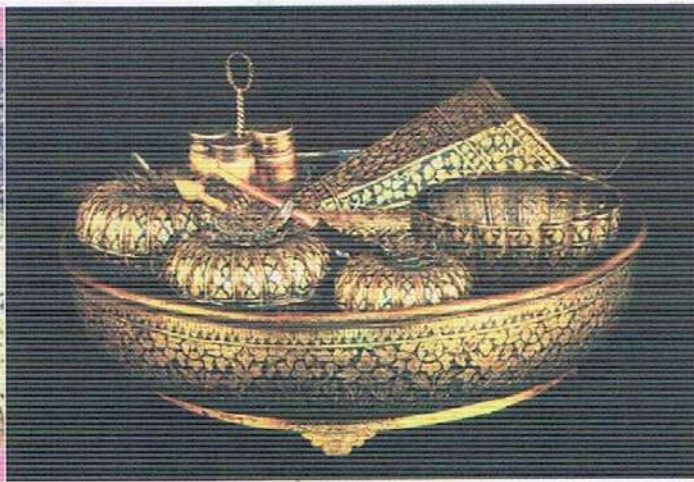
ผลงานด้านศิลปหัตถกรรมของประเทศในกลุ่มอาเซียนหรือประชาคมอาเซียนนั้นย่อมมีความคล้ายใกล้เคียงกันและมีลักษณะร่วมกันอยู่พอสมควร ทั้งนี้เพราะคนในประเทศอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศนี้ได้ไปมาหาสู่กันมานานแล้ว มิใช่เพิ่งไปมาหาสู่กันเมื่อตั้งเป็นเขตประเทศและมีชื่อประเทศแล้วก็หาไม่ สมัยก่อนที่ดินแดนไทยสยามภาคใต้เป็นอาณาจักรตามพรลิงค์ศรีวิชัย และศรีธรรมราชมหานคร อยู่那儿 ก็อยู่ร่วมกันกับชาติอื่นๆ หรือประเทศที่ตั้งเป็นประเทศในภายหลัง ไม่ว่า มาเลเซีย อินโดนีเซีย กัมพูชา เมียนมาร์ ลาว และสิงคโปร์ คนในประเทศเหล่านี้เคยอยู่ร่วมกันในชื่ออาณาจักรเก่าทั้ง ๓ อาณาจักร ในดินแดนไทยภาคใต้ ดังนั้นการเรียนรู้ร่วมกันในสมัยโบราณนั้นก็มาก่อนแล้วนับได้เป็นเวลาพันปี ประกอบวัสดุต่างๆ ที่นำมาทำเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ นั้นก็มีความเหมือนกัน และคล้ายกันอยู่มากเพราะเป็นวัสดุที่เอามาจากธรรมชาติด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาตินั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นการนำใยจากต้นไม้ และรังของไหม มาทำเป็นผ้าทอเพื่อการนุ่งห่มและเครื่องประดับ นำส่วนของต้นไม้ และพืชพันธุ์มาทำเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่คนในแต่ละชาติคิดได้ ทำได้ และอาจจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนกัน ในระหว่างชาติที่มีความสัมพันธ์กันก็ได้ ดังนั้นการเคลื่อนย้ายของภูมิปัญญาในการทำสิ่งของเครื่องใช้จากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่งจึงเกิดขึ้นขึ้นเป็นธรรมดา และเกิดขึ้นมานานแล้วมิใช่จะเกิดขึ้นเมื่อมีการจับมือกันเป็นชาติอาเซียนหรือประชาคมอาเซียนเท่านั้น คนไทยในประเทศไทยปัจจุบันนอกจากจะมีภูมิปัญญาด้านการประดิษฐ์คิดสร้างสิ่งของเครื่องใช้ของตนเองแล้ว ส่วนหนึ่งก็เป็นภูมิปัญญาจากภายนอกด้วยคือจากชาติเพื่อนบ้านอื่นๆ ที่อยู่รายรอบ และมีการผสมผสานภูมิปัญญาเข้าด้วยกันในการสรรค์สร้างผลิตภัณฑ์บางอย่าง แต่การจะสืบสาวราวเรื่องราวคนไทยได้รับอิทธิพลด้านการทำสิ่งของเครื่องใช้จากชาติใดบ้างก็ยากอยู่เหมือนกัน และไม่จำเป็นจะไปขุดคุ้ยขุดค้นเรื่องราวดังกล่าวนี้เมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่คนไทยทำขึ้นมาก็พูดได้ว่า เป็นศิลปหัตถกรรมของคนไทย ชนชาติพันธุ์ไทยสยามในประเทศไทย ส่วนงานศิลปหัตถกรรมของคนชนชาติพันธุ์ไทในต่างแดนไม่ว่า ในกวางสี ประเทศจีน เมืองแฉ่ง (เดียนเบียนฟู) มาเลเซีย และกัมพูชา เป็นต้น นั่นก็เป็นศิลปหัตถกรรมไทเช่นกันแต่เป็นเป็นศิลปหัตถกรรมที่อยู่ในต่างประเทศ

ศิลปหัตถกรรมไทยในประเทศไทยมีอยู่จำนวนมากและทุกภาคของประเทศไทย เหนือ อีสาน กลาง ตะวันออก และใต้ ซึ่งจะได้นำกล่าวถึงในบางย่อต่อไปนี้ เพื่อให้ประจักษ์ในงานศิลปหัตถกรรมไทยที่เด่นๆ ที่เป็นมรดกตกทอดมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ จึงยกศิลปหัตถกรรมบางอย่างมาดังนี้

เครื่องถมเมืองนครฯ

เครื่องถมเมืองนครฯ เป็นศิลปหัตถกรรมที่มีมานานแล้วและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ศิลปะและวัฒนธรรมประเภทนี้มีประวัติสืบทอดกันมาว่าน่าจะเริ่มต้นจากการที่ชาวต่างประเทศเข้ามาในนครศรีธรรมราชในสมัยก่อน ได้ถ่ายทอดวิชาทำเครื่องถมให้กับชาวไทยสยาม นครศรีธรรมราช หลังจากนั้นชาวไทยสยามนครศรีธรรมราช จึงได้พัฒนาการทำเครื่องถมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยโบราณมา น่าจะก่อน พ.ศ. ๑๐๐๐ ทั้งนี้เพราะดินแดนไทยภาคใต้ในนามของ อาณาจักรตามพรลิงค์หรือกัมลึงคมลือ หรือกัมลือ ตามที่เรียกเสียงต่างกันออกไป มีมานานแล้ว ตั้งแต่ราว พ.ศ. ๕๐๐ หรือ บางท่านว่าราว

พ.ศ. ๖๐๐ และ ๗๐๐ ในช่วงนั้นชาวต่างประเทศทั้งในเอเชีย ยุโรป และอเมริกา ได้แล่นเรือเข้ามาในอ่าวไทย และอ่าวอันดามัน เพื่อการค้าขาย เผยแพร่ศาสนา และการแสวงหาทรัพยากร นำไปสร้างประโยชน์ให้กับคนในประเทศของตน ประเทศต่างๆ ที่เข้ามาต่างก็นำเอาสิ่งต่างๆ ติดตัวเข้ามาด้วย ชาวต่างชาติบางคนบางกลุ่มเข้ามาอยู่เป็นเวลานานและอยู่จนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต เพราะแต่งงานกับคนไทยสยามในนครศรีธรรมราช วิชาเครื่องถมก็เป็นวิชาหนึ่งที่มีผู้รู้ส่วนหนึ่งว่าได้รับอิทธิพลจากชาวต่างชาติ การที่ศิลปะและวัฒนธรรมสาขานี้มีความเจริญรุ่งเรืองในนครศรีธรรมราช เพราะนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรในภาคใต้ไม่ว่า ตามพรลิงค์ ศรีวิชัย และศรีธรรมราชมหานคร ชาวต่างชาติที่เข้ามาไม่ว่าจะจอดเรือด้านฝั่งอ่าวไทยหรือฝ่ายอ่าวอันดามันล้วนเดินทางต่อไปศูนย์กลางของอาณาจักรคือบริเวณ อำเภอสิชล ชนอม นบพิตำ ท่าศาลา และตัวเมืองนครศรีธรรมราช เครื่องถมเมืองนครฯ จึงได้รับการถ่ายทอดรุ่นต่อรุ่นสู่ ลูก หลาน เหลน หลิน โหลน ลือ ตามลำดับมา ถมมี ๒ อย่าง คือถมเงิน และถมทอง ถมเงินลึงที่ทำหรือผลิตกันที่เป็นสีขาว ลายที่ผลิตกันที่เป็นลายกนกหรือลายไทยรูปต่างๆ เป็นสีดำ ส่วนถมทองก็จะมีสีทอง ลายกนกหรือลายไทยก็จะมีสีดำเช่นกันศัพท์เฉพาะในกลุ่มช่างทำถมนครฯ ที่ใช้กันคือ ตะเงิน และตะทอง เครื่องถมเมืองนครฯ จะผลิตออกมาหลายอย่าง เช่น ขันน้ำพานรอง ขันธรรมดา แหวนถม ห้วนโม สร้อยคอ กำไลมือ ข้อนล้อม และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เครื่องถมเมืองนครฯ จะมีความสวยงาม และคงทน จึงมีอายุการใช้งานที่ยาวนานใช้จนลืมนั้นการจะใช้เครื่องถมเมืองนครฯ จึงเป็นที่นิยมกันกว้างขวาง ชาวนครศรีธรรมราชชาวไทย และชาวต่างประเทศ เมื่อถึงนครศรีธรรมราชก็มักจะซื้อเครื่องถมเมืองนครฯ ไปใช้และเป็นของฝากของขวัญแก่ผู้ที่ตนรักและเคารพ ดังนั้นถมเมืองนครฯ ก็เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วประเทศ และต่างประเทศ ที่สำคัญยิ่งคือเครื่องถมเมืองนครฯ เป็นเครื่องราชูปโภคในพระราชวังมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว ที่มีหลักฐานกล่าวถึงกันอย่างน้อยตั้งแต่สมัยอยุธยา เป็นต้น เครื่องราชูปโภคดังกล่าว เช่น พระโสรณ (ที่ประทับ) พระเก้าอี้ พานพระศรี และสิ่งของเครื่องทรงใช้ขนาดเล็ก เป็นต้น เครื่องถมเมืองนครฯ จึงแพร่หลายออกไปสู่สถานที่ต่างๆ ทั้งในพระราชวัง นอกพระราชวัง และต่างประเทศแดนไกล แม้ว่าจะระยะหลังเครื่องถมเมืองนครฯ ลดความนิยมลงไปบ้างแต่รากที่ฝังลึกของเครื่องถมเมืองนครฯ จึงทำให้เครื่องถมเมืองนครฯ ยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคง ทั้งนี้ต้องนมัสการขอพระคุณพระรัตนธัษณีนครศรีธรรมราช (ม่วง รัตนธโช) พระสหชาติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ อดีตผู้บัญชาการศึกษามณฑลปักษ์ใต้ และอดีตเจ้าอาวาสวัดท่าโพธิ์วรวิหาร ที่ท่านได้ส่งเสริมเรื่องศิลปะและวัฒนธรรมอย่างยิ่งในทุกด้านทุกสาขา ในด้านศิลปหัตถกรรม สาขามนตรา เป็นสาขาหนึ่งที่ท่านให้ความเอาใจใส่และส่งเสริมอย่างแข็งขัน ท่านได้ให้เปิด

โรงเรียนช่างฝีมือหรือโรงเรียนศิลปหัตถกรรม และเปลี่ยนชื่อเป็นวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมต่อมาจนปัจจุบัน สถานศึกษาที่ก่อให้เกิดขึ้นนี้ได้ถ่ายทอดวิชาเครื่องถม จนกระทั่งเครื่องถมโด่งดังเป็นที่นิยมมากขึ้นไปอีก นอกจากนี้ยังมีช่างที่เก่งทางด้านเครื่องถมเกิดขึ้นจำนวนไม่น้อย ช่างเก่งเด่นที่มีฝีมือในด้านนี้มีหลายท่าน ท่านหนึ่งที่ได้รับการยกย่องได้รับการพิจารณาให้เป็นศิลปินแห่งชาติ คือนายหรั่ง โสภางค์ ท่านเป็นช่างที่มีฝีมือเยี่ยมท่านหนึ่ง ปัจจุบันลูกหลานยังทำเครื่องถมอยู่ จึงเชื่อว่าเครื่องถมเมืองนครฯ จะต้องสืบทอดต่อไปอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด เพราะในกลุ่มช่างเครื่องถมนครศรีธรรมราชก็ยังมีการสืบทอดให้ลูกหลานอยู่ วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราชก็ยังสอนถ่ายทอดอย่างขยันขันแข็ง หนึ่งในจำนวนช่างที่เก่ง ดี มีฝีมือท่านหนึ่งคือ อาจารย์นิคม นกอักษร (ปัจจุบันอายุ ๖๙ ปี) อดีตอาจารย์วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช เป็นผู้ที่ยังทำหน้าที่สร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรม ด้านเครื่องถมอย่างต่อเนื่องตลอดมา ด้วยความมุ่งมั่นในการสร้างงานด้านนี้และมีผลงานปริมาณมาก อาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์จึงได้พิจารณาให้ได้รับรางวัล ปราชญ์ไทยภาคใต้ ด้านศิลปหัตถกรรม ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ในการสัมมนาระดับชาติ และนานาชาติประเด็น ศิลปหัตถกรรมอาเซียน จึงได้ขอให้อาจารย์นิคม นกอักษร ได้นำเสนอเรื่อง เครื่องถมเมืองนครฯ ท่านหนึ่งด้วย หากมีการส่งเสริมอย่างจริงจังเชื่อว่า ศิลปหัตถกรรมสาขานี้จะมีคุณค่าอย่างยั่งยืนทั้งต่อบุคคล กลุ่มบุคคล และประเทศชาติ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องการดูแลรักษาศิลปะและวัฒนธรรมของชาติจึงไม่ควรมองข้าม ต้องรีบดำเนินการให้มากกว่าที่เป็นอยู่เพื่อสร้างคุณค่า และมูลค่าควบคู่กันไป ในขณะที่พี่น้องอาเซียน และชาวต่างประเทศที่เข้ามาประเทศไทยได้ซื้อหาเครื่องถมเมืองนครฯ ไปเป็นของฝากของขวัญเป็นระลึกแก่คนที่รักหวงมากขึ้น เครื่องถมเมืองนครฯ จึงไม่ได้อยู่เฉพาะในแหล่งผลิตเท่านั้นได้ขยายขอบเขตออกสู่ต่างจังหวัดและต่างแดนแล้ว นี่คือศิลปหัตถกรรมที่โดดเด่นมีคุณค่ายิ่งของชาวไทยภาคใต้และชาวไทยทั้งประเทศ

สาตคร้าและสาตจุต

สาตคร้าและสาตจุต เป็นงานศิลปหัตถกรรมของชาวลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช และพี่น้องชาวใต้บางจังหวัดซึ่งมีต้นคร้าและกระจุตในพื้นที่ ทั้งต้นคร้าและต้นกระจุตขึ้นอยู่ในพื้นที่น้ำชุ่ม ต้นคร้าขึ้นบนพื้นดิน ส่วนกระจุตจะขึ้นในน้ำ ต้นกระจุตมีปริมาณมากในพฤษภาคมครึ่ง อำเภอลำชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช และทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง (มีบางส่วนติดพื้นที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา) ขั้นตอนการนำคร้าและกระจุตมาทำสาต (ภาษาไทยกลางเรียกเสื่อต่อมาใช้รวมเป็นสาตเสื่อ หรือเสื่อสาต) นั้นคือตัดต้นคร้าหรือต้นกระจุตมาตามที่ต้องการ ถ้าต้นคร้าก็นำมาจักเป็นตอกด้วยมีดตอกหรือมีดที่มีความคมยาวก็ได้

มักใช้มีดตอกเป็นหลัก เอาเฉพาะส่วนเปลือกนอกที่แข็งเท่านั้นส่วนในก็เป็นประโยชน์คือ เป็นเชื้อเพลิงและเป็นปุ๋ยอาหารพืชต่อไป หลังจากนั้นก็นำส่วนของเปลือกคร้าที่จักเป็นตอกไปคลุกโคลนหรือฝังดินฯ ในคูน้ำให้จมลงในโคลนเล็กน้อย ฝังในโคลนหรือคลุกโคลนไว้ประมาณ ๑ สัปดาห์ (ภูมิปัญญาขั้นตอนนี้คือการไปคลุกขี้โคลนทำให้เปลือกหรือหนังคร้ามีความเหนียวและคงทนมากขึ้น มีอายุการใช้งานได้นานเพราะจะไม่กรอบหักง่าย) หลังจากนั้นก็นำขึ้นมา

ล้างตากแดดให้แห้งแล้วนำมาสานเป็นสานตามที่ต้องการ จะเป็นขนาดเล็ก ขนาดกลาง หรือขนาดใหญ่ ส่วนการแสดฝีมือก็ออกมาตอนสานด้วยวิธีการใส่ตอก ดันตอก ชับตอกให้สอดสานกันอย่างแนบชิดติดแน่น เพื่อให้มีอายุการใช้งานได้นาน การสานจึงต้องมีสมาธิ เป็นหลักและต้องมีจิตใจรักผูกพันด้วยสาดผืนสวย จึงจะออกมาดีเป็นที่ต้องตาต้องใจของผู้ที่พบเห็น ส่วนลายสาดที่สานกันที่ผ่านมามี ๓ ลาย คือ ลายขัด ลายสอง และลายลูกแก้ว ส่วนลายอื่นๆ ยังค่อยเห็น อย่างลายผ้ายกซึ่งมีลายมาก อาจจะเป็นเพราะการทอผ้า มีความให้ตัวมากกว่า ส่วนเปลือกคร้ามมีความแข็งกว่า จึงไม่ค่อยยืดตัว จึงยากในการที่จะทำลายที่ละเอียด อย่างลายผ้ายก ส่วนการสานสาดจุด (ภาษากลางใช้ กระจุด) นั้น ขั้นตอนการทำต่างออกไปบ้างคือ นำต้นจุด ทั้งต้นมัดรวมกันเอาไปคลุกขี้โคลนหรือฝังในคุน้ำให้จม

ขี้โคลนในท้องคุน้ำ จุดประสงค์เหมือนกันกับการนำเปลือกหรือหนังคร้ามไปคลุกโคลนหรือฝังขี้โคลนในคุน้ำนั่นเอง หลังจากได้ตามเวลาที่ต้องการคือประมาณ ๑ สัปดาห์ ก็นำมัดต้นจุดขึ้นมาตากแดดให้แห้งดีแล้วสานเป็นสานขนาดต่างๆ ตามต้องการ การสานก็มีลักษณะแบบเดียวกับสานสาดคร้าม ส่วนลายที่สานก็มักเห็น ๓ ลาย อย่างสานสาด คือ ลายขัด ลายสอง และลายลูกแก้ว สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการสานสาดไม่ว่าสาดคร้ามหรือสาดจุดคือการทำขอบของสาด ผู้ทำหรือหัตถการจะต้องมีความชำนาญในการสอดสานและแน่นให้แน่นสาดจึงจะอยู่ได้คงทน ถ้าของทำไว้มันไม่แข็งแรงหรือสอดสานร่อยรัตกันไม่แน่นพอสาดก็จะขาดง่าย เพราะไม่มีขอบที่ป้องกันผืนสาด ดังนั้นคนทำขอบจึงมักเป็นคนที่ชำนาญมากในการสานสอดขอบของสาด สานผืนผู้ที่ไม่ชำนาญก็ทำได้ แต่เมื่อจะทำขอบสาดต้องให้คนที่ฝีมือเป็นเอกของครอบครัวเป็นผู้ทำ ปัจจุบันการใช้สาดเพื่อปูนอนและปูนั่งอาจจะลดลงไปเพราะมีวัสดุอื่นๆ มาทดแทน แต่อย่างไรก็ตามความนิยมในการใช้สาดคร้ามและสาดจุดก็ยังคงมีอยู่พอสมควรทีเดียว ดังนั้นคนกลุ่มน้ำปากพอง โดยเฉพาะที่พยุหะนครก็ยังคงทำสาดจุดเพื่อใช้และจำหน่ายอยู่ รวมถึงชาวทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง และชาวอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา พื้นที่สองอำเภอ ในสองจังหวัดอยู่คนละพื้นที่การปกครองก็ตาม บางทีผู้รู้ก็จัดให้อยู่ในกลุ่มน้ำปากพองเช่นกัน เพราะมีสายน้ำต่อกันล่องเรือไปมาหาสู่กันได้ตลอดถึงจังหวัดสงขลา

เครื่องมือเครื่องใช้จักสานงานหัตถศิลป์ที่ใช้ในครัวเรือนและเครื่องมือจับปลา

เครื่องจักสานงานหัตถศิลป์หรืองานฝีมือที่ชาวนครศรีธรรมราชและชาวไทยภาคใต้สร้างสรรค์ขึ้นมาใช้ในครัวเรือนมีหลายชนิดทั้งการใช้ในครัวเรือนเพื่อประโยชน์ในการบริโภค และอุปโภค บางอย่างใช้บนบกและบางอย่างใช้ใต้น้ำ อันได้แก่ เครื่องจับปลา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นศิลปหัตถกรรมทั้งสิ้น เพราะเป็นงานที่ทำขึ้นมาอย่างประณีตสวยงาม ด้วยจิตใจที่งดงามมุ่งให้งานออกมาดูแล้วสวย งานหัตถศิลป์หรือศิลปหัตถกรรมเหล่านี้มีการทำต่อสืบเนื่อง

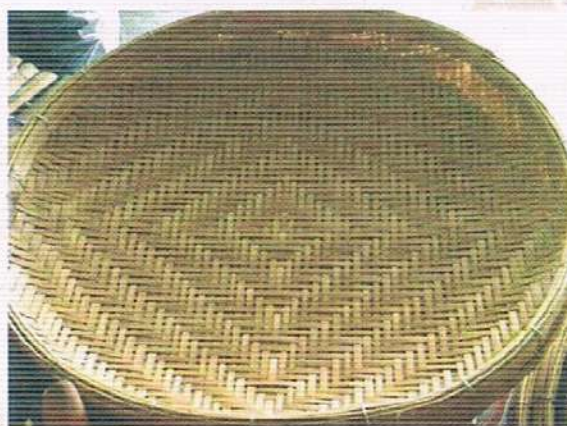
กันมาตั้งแต่ครั้งบรรพชนเรียกว่า “ภูมิปัญญา” ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ถ่ายทอดกันมารุ่นต่อรุ่นและยังคงอยู่เป็นส่วนใหญ่
บางอย่างอาจจะหายไปและมีการปรับเปลี่ยนเป็นรูปแบบใหม่ก็มี หัตถศิลป์หรือศิลปหัตถกรรมที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้
ที่ยกมากล่าวมีดังนี้

๑. **ดั่ง (กระดัง)** ดั่งเป็นเครื่องจักสานจากไม้ไผ่มีรูปร่างแบนเป็นรูปวงรีหรือรูปไข่ ส่วนใหญ่มีขนาดพอดี
กับขนาดของตัวคนที่ใช้ คนที่ใช้จะใช้ร้อนข้าวหรือสิ่งที่เป็นเม็ดพืชพันธุ์ ที่ร่อนก็เพื่อจะให้สิ่งที่ไม่ใช่สิ่งที่ต้องการออกไป
จึงมีทั้งการร่อนและการฟัด กระพือ เพื่อให้สิ่งที่ไม่ต้องการ
ออกไป และได้นำสิ่งที่ต้องการที่เหลือเพื่อใช้ในการบริโภค
ต่อไป การใช้กระดั่งจะต้องมีความชำนาญจึงจะได้ตามที่
ต้องการ หากไม่มีความชำนาญในการใช้ก็จะใช้กระดั่ง
ไม่เป็นไปตามจุดประสงค์ กระดั่งจึงเป็นเครื่องมือที่ทำ
จากไม้ไผ่ที่สวยงามที่คนไทยภาคใต้นำมาใช้ประโยชน์
ในชีวิตประจำวันตั้งแต่สมัยบรรพกาลแล้ว การทำกระดั่ง
นอกจากต้องขัดดอกไม้ไผ่ให้แน่นแล้ว ต้องทำอย่างมี
ศิลปะ จึงออกมาเป็นลายสวยงาม เช่น ลายขีด ลายสอง

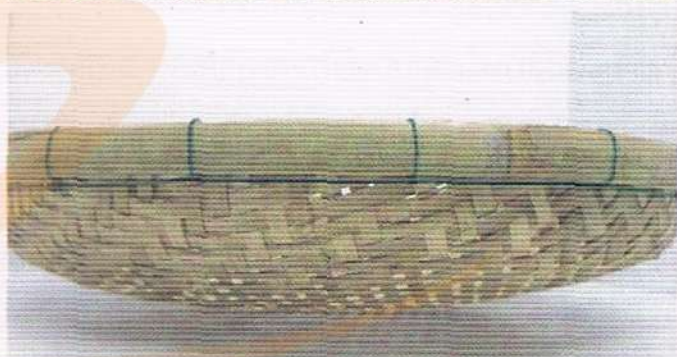
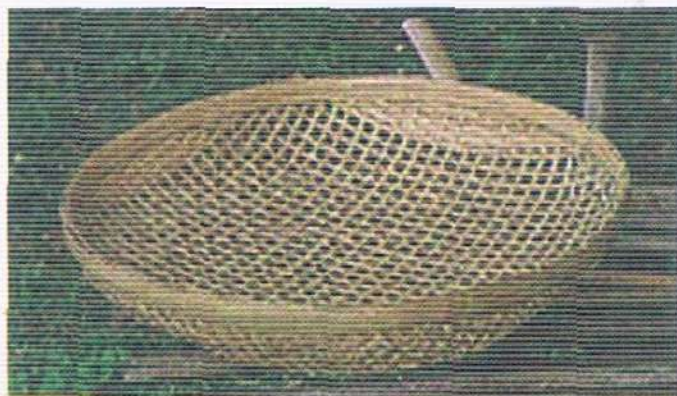
และลายลูกแก้ว เมื่อสานตอกแน่นและกว้างใหญ่พอตามที่ต้องการก็ต้องทำขอบกระดั่ง ซึ่งค่อนข้างจะทำยาก
จะต้องใช้การฝึกฝน และเรียนรู้จนกระทั่งทำได้อย่างคล่องแคล่วและออกมาสวยงาม ขอบกระดั่งจะใช้เส้นหวายหรือไม้ไผ่
ที่เหลาให้กลมแล้วใช้หวายร้อยรัดให้แน่น จึงต้องใช้วิธีการและเครื่องมือเพื่อให้แน่นตามต้องการ ที่ขอบกระดั่งจะทำด้วย
ความประณีตสวยงาม ตกให้มีรูปแบบที่สวยงามเรียกกันว่า “ถักหางแลน” แลนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งรูปร่างแบนจึงจัก
และจึงเหลน แต่ตัวโตกว่า ภาษาไทยกลางเรียกว่าเหี้ยและตะกวดตามขนาด ส่วนภาคเหนือ และอีสานเรียกว่าแลน
เช่นกัน การเรียกว่าถักหางแลนเพราะขอบกระดั่งที่ทำนั้นเหมือนกับหางของแลนนั่นเอง แสดงให้เห็นว่า
คนไทยภาคใต้มีความใกล้ชิดกับแลน เพราะนำเนื้อแลนไปปรุงอาหาร และคงได้สังเกตที่หางของสัตว์ชนิดนี้ เห็นว่ามี
ความสวยงามจึงนำมาทำเป็นขอบกระดั่งดูแล้วสวยงาม และมีการทำต่อเนื่องกันมาจนปัจจุบัน ดั่งหรือกระดั่ง
จึงเป็นสิ่งของเครื่องใช้อย่างหนึ่งที่มีความสวยงามเป็นศิลปหัตถกรรมอย่างหนึ่งของคนไทยภาคใต้ คนไทย
และคนอาเซียน

๒. **โล่** โล่เป็นเครื่องจักสานจากไม้ไผ่อย่างหนึ่งที่ชาวไทยภาคใต้ได้ทำขึ้นมาใช้ตั้งแต่ครั้งโบราณกาลมาแล้ว
เป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่มีความสวยงาม ลักษณะเป็นรูปกลมโค้งลึก ต่างจากกระดั่งที่มีลักษณะแบนตัน เพื่อประโยชน์
ในการร่อน และฟัดให้สิ่งที่ไม่ต้องการออกไป ส่วนกระดั่ง
ไม่ใช้ประโยชน์ในการร่อนและฟัดแต่อย่างใด แต่ใช้ในการใส่สิ่งของ
และใส่สิ่งของนำไปที่อื่น เช่นการใส่เลี้ยงข้าวเคลื่อนพาไปยังที่อื่น
ประโยชน์ที่ชัดเจนคือผู้หญิงชาวนาจะใส่เลี้ยงข้าวและทูน (เทิน)
บนหัวและพาเดินไปบ้านหรือไปยังสถานที่ที่ต้องการ การสานโล่ชั้น
ตอนเหมือนกับการสานกระดั่งและมีการถักหางแลนเหมือนกับการ
สานกระดั่ง หากต้องการความสวยงาม หากถักแบบธรรมดา

ก็ได้แต่จะไม่มีควมสวยงาม โล่เป็นสิ่งที่ของเครื่องใช้ที่สานจากไม้ไผ่ที่ไม่พบว่ามีในภาคอื่นของประเทศไทย แต่ก็มีภาชนะที่สานจากวัสดุท้องถิ่นอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายโล่ซึ่งมีรูปกลมโค้งเหมือนกับโล่ที่ใช้ป้องกันอาวุธของทหารเมื่อออกรบ

๓. เจ้ย ลูกบาน เจ้ยเป็นเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่งที่ทำจากไม้ไผ่เป็นหลักและมีหวายเป็นส่วนประกอบที่ขอบในส่วนที่ถักเพื่อให้โยงยึดอยู่เป็นลูกอยู่ได้ เจ้ยมีลักษณะกลมแบบวงกลมแบ่งเป็นสองชนิดคือ เจ้ยห่างกับเจ้ยถี่ เจ้ยห่างทำขึ้นเพื่อจับปลาตัวขนาดกลางและขนาดใหญ่ ส่วนเจ้ยถี่ใช้จับปลาขนาดเล็กหรือไมโต่นัก เจ้ยห่างตาจะห่างจึงทำให้ปลาตัวเล็กหรือขนาดกลางหลุดลงไปผ่านตาเจ้ยได้ ส่วนเจ้ยตาถี่ต้องสานให้ตาถี่ปลาตัวเล็กก็ลอดไปไม่ได้เพราะสานตอกเจ้ยให้ชิดกัน แม้แต่น้ำก็รั่วไหลลงไปได้ช้าๆ เจ้ยห่างจะมีความลึกมากกว่าเจ้ยถี่และมีก้นโค้งเพื่อมิให้ปลากระโดดขึ้นจากเจ้ยได้ ส่วนเจ้ยตาถี่ก้นไม่ลึกนักและก้นโค้งมนน้อยกว่า เพราะใช้จับปลาตัวเล็กซึ่งไม่กระโดดขึ้นจากเจ้ยเพียงตืดเบาๆ เจ้ยจึงเป็นภูมิปัญญาด้านเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำอย่างหนึ่งของชาวไทยภาคใต้ที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ทำให้มีอาหารประเภท กุ้ง หอย ปู ปลา และสัตว์น้ำต่างๆ มาบริโภค เจ้ยส่วนใหญ่จะสานเป็นลายขัดเพราะต้องการ

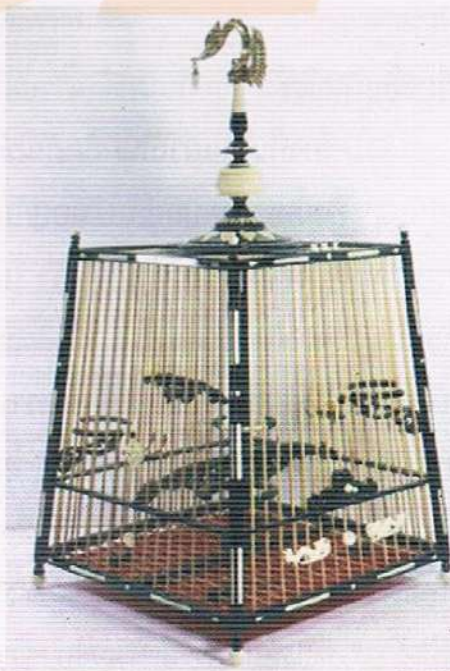
ให้น้ำรั่วไหลลงไปได้ง่ายและเร็ว หากสานลายสองและลายลูกแก้วการไหลรั่วของน้ำจะช้า อย่างไรก็ตามมีการสานสิ่งของเครื่องมือที่มีลักษณะคล้ายเจ้ยลูกเล็ก สานแบบเจ้ยถี่แต่ตอกไม้ไผ่บางและชิดแน่นไม่ใช่จับปลาแต่ใช้ใส่สิ่งของเรียกว่า "ลูกบาน" ใส่สิ่งของแห้งเป็นส่วนใหญ่หรือใส่ผัก น่าจะเป็นประติษฐานกรรมของคนไทยภาคใต้ตั้งแต่สมัยโบราณที่นำเอาวัสดุในพื้นที่มาใช้ทำเป็นภาชนะใส่สิ่งของ ลูกบานจึงเป็นศิลปหัตถกรรมอีกอย่างหนึ่งเพราะมีการสานอย่างประณีตสานด้วยลายสองและลายลูกแก้วเป็นส่วนใหญ่เพราะต้องการอดฝึมือในการสาน เจ้ย นอกจากจะใช้จับปลาแล้วยังใช้ใส่สิ่งของที่ไม่หนักนักได้ด้วย เจ้ยและลูกบานจึงเป็นศิลปหัตถกรรมดั้งเดิมของคนไทยสยามภาคใต้และมีสืบทอดมาสู่รุ่นลูกหลานจนปัจจุบันนี้

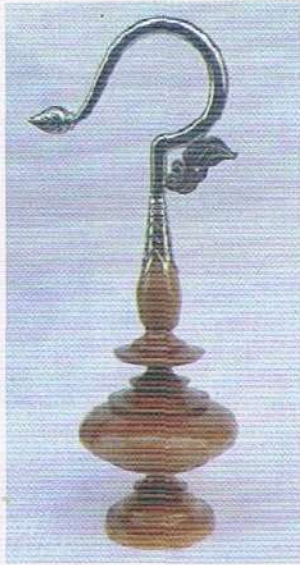
๔. สุ่ม สุ่มเป็นเครื่องมือจับปลาที่ทำจากไม้ไผ่มีลักษณะโค้งงุ้ม ส่วนบนเล็กส่วนใหญ่แล้วผายออก มีความสูงประมาณ ๒ คอก ถ้าสุ่มลูกเล็กก็จะมี ความสูงประมาณคอกกว่าๆ เป็นสุ่มสำหรับเด็กใช้ ถ้าสุ่มของผู้ใหญ่จะมีความสูงเป็นมาตรฐานดังกล่าวแล้ว การทำสุ่มจะมีขั้นตอนการทำที่ยากพอสมควร เพราะต้องตัดไม้ไผ่มาทำเป็นซี่สุ่มจำนวนมากตามขนาดใหญ่ เล็ก ของสุ่ม และต้องทำให้ซี่สุ่มกลมโดยขนาดครึ่งนิ้วก้อย (คนไทย) และเหลาให้ปลายแหลมเล็กน้อยเพื่อให้ปลายซี่สุ่มเมื่อขมแล้วกดฝังลงในดินที่สุ่มปลาไม่ว่าในหนอง คลอง บึง หรือบางก็ตาม สุ่มจะร้อยรัดให้ติดแน่นกันด้วยหวาย ซึ่งมีการถักร้อยให้รัดตึงกันหลายช่วง ตั้งแต่ส่วนบนลงล่าง ส่วนบนสุดที่เป็นขอบสำหรับจับนั้นจะใช้หวายถักโยงยึดให้ติดกันและมีวัสดุที่อ่อนนุ่มรองรับเพื่อให้จับที่ขอบสุ่มจะได้ไม่เจ็บมือ เพราะในการสุ่มปลานั้นผู้สุ่มจะจับขอบสุ่มและใช้แรงสุ่มลงไปในน้ำและกดให้แรงเมื่อรู้ว่าปลาติดอยู่ในสุ่มแล้ว ยิ่งรู้ว่าปลาตัวใหญ่ก็จะกดแรงให้ปลายซี่สุ่มจกลงในพื้นดินโคลนให้มากที่สุด เพื่อมิให้ปลาตัวใหญ่ดันกระแทกสุ่มออกไปได้

ภูมิปัญญาการทำส้อมจากไม้ไผ่ของชาวไทยสยามภาคใต้สืบทอดกันมานานแล้วตั้งแต่รุ่นโบราณ การที่มีเครื่องมือจับปลาประเภทนี้เพราะภาคใต้มีปลามากใน ลำคลอง หนอง บึง บางและลำธารเล็กๆ การทำส้อมต้องอาศัยความชำนาญ มีการเรียนรู้ฝึกฝนกันมาตามลำดับ เป็นวิชาความรู้หรือภูมิปัญญาที่บรรพชนไทยสยามภาคใต้ส่งสืบทอดกันมาตามลำดับ และไปสอดคล้องกับภูมิปัญญาในเรื่องเครื่องมือจับปลาของคนไทยภาคอื่นๆ และต่างชาติ แต่รูปร่างลักษณะความประณีตสวยงามจะต่างกันออกไป ด้วยความสวยงามของส้อมนี้เองมีการนำเอาส้อมขนาดเล็กมาประดับในบ้าน และร้านอาหารขนาดใหญ่ บางแห่งนำมาทำเป็นโคมไฟทำให้สื่อถึงความเฉลียวฉลาดของคนในการทำสิ่งของเครื่องใช้เพื่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้จะสื่อในเรื่องศิลปหัตถกรรมแล้ว ส้อมจึงเป็นภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรมที่สร้างความมีชีวิตชีวาให้กับคนไทยและคนอาเซียนได้อีกอย่างหนึ่ง ลูกหลานจึงควรจะได้สืบทอดศิลปหัตถกรรมนี้เอาไว้ เพื่อเป็นการสานสัมพันธ์สื่อวิญญานศิลป์ในอดีตสู่ปัจจุบัน

๕. กรงนก กรงนกเป็นศิลปหัตถกรรมอีกอย่างหนึ่งของไทยสยามภาคใต้ที่สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนานแล้ว การทำกรงนกนั้นเกิดจากความรู้สึกลอยไล่นกมาเลี้ยงไว้ดูเพราะนกมีความน่ารักทั้งรูปร่าง และลักษณะท่าทางที่อยู่ใกล้แล้วทำให้มีชีวิตชีวาและเกิดความสุข นกบางชนิดมีสีสวยบางชนิดมีเสียงที่ไพเราะ เช่น นกเขา นกกางเขน หรือนกกรงหัวจุก และบางชนิดมีความเฉลียวฉลาดพูดเสียงออกมาได้อย่างคนเมื่อมีการสอนและขุดลิ้น เช่น นกสาธิตา และนกขุนทอง เป็นต้น เพื่อให้คนที่น่ารักเหล่านี้ที่อยู่ใกล้ตนคนจึงใช้คิดทำกรงนกขึ้นมาแล้วให้นกเข้าไปอยู่ในกรง กรงนกทำด้วยไม้ในพื้นที่ที่มีความสวยงามด้วยสีสนและลายของเนื้อไม้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความสุขทางจิตใจตั้งแต่ต้นของผู้ที่ได้สัมผัสกับกรงนก และยังได้เห็นนกในกรงที่สวยงามน่ารัก และได้ยินเสียงขันหรือร้องก็จะยิ่งจะมีความสุขและสุขกายตามไปอีก กรงนกจะมีรูปโค้งตั้งแต่ส่วนบนแล้วตรงลงไป ส่วนล่างมีแผ่นไม้บางๆ หรือวัสดุอื่นที่ใช้แทนไม้ปิดเพื่อมิให้นกลงไปด้านล่างออกจากกรงได้ ถัดมาจากกันก็จะมีคอนที่ให้นกได้เกาะ

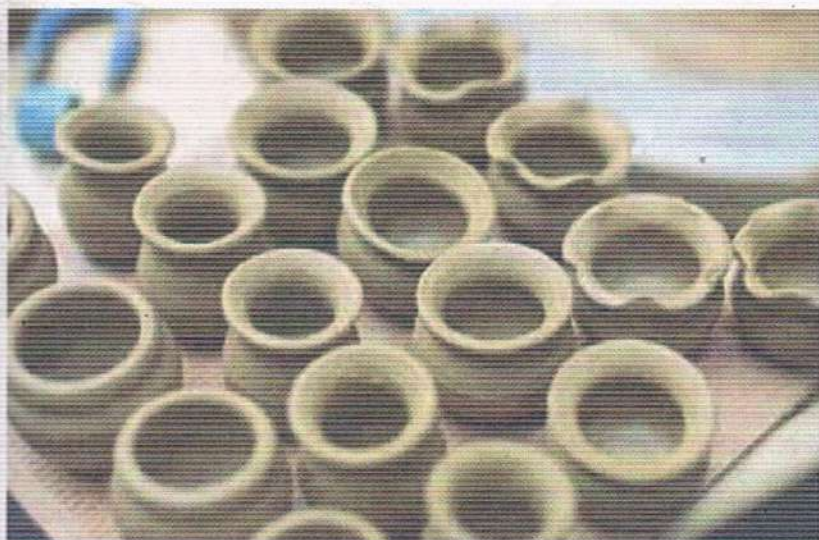
เปรียบเสมือนกับกิ่งไม้ และมีที่ใส่อาหารนก เป็นภาชนะเล็กๆ ส่วนบนสุดก็จะทำเป็นที่จับรูปโค้งงอ เพื่อจะได้ยกและหิ้วกรงนกไปในที่ต่างๆ ได้สะดวก ส่วนที่หัวนี้ก็เป็นศิลปหัตถกรรมที่โดดเด่นอย่างหนึ่งเช่นกัน เพราะมีการประดิษฐ์ประดอยให้มีความสวยงาม ไม่ว่าจะเป็นทำด้วยไม้หรือโลหะ และทำเป็นรูปต่างๆ ที่สื่อความหมาย ทำนองเดียวกับการทำหัวกริช ซึ่งมีหัวสัตว์ต่างๆ เช่น หัวนกฟ้างคำ (ภาษาไทยใต้เรียกแมงค่า) หัวนกเงือก หัวพญานาค และหัวสิงห์ เป็นต้น การแสดงฝีมือในการทำที่หัวนั้นมีการทำ

มานานแล้ว พิจารณาได้กรงนกกรุณาๆ นอกจากทำเป็นที่หัวธรรมดาๆ แล้วก็มีช่างที่มีฝีมือในการทำกรงนก ก็ได้สร้างสรรค์สิ่งดังกล่าวนี้เอาไว้ให้คนรุ่นหลังได้เห็นเป็นแบบอย่าง และมีการคิดพัฒนาทำออกมาเป็นรูปแบบต่างๆ อย่างหลากหลาย ปัจจุบันนี้จึงมีการทำกรงนกออกจำหน่ายโดยทั่วไปและขายในราคาแพงๆ ก็มีมากเพราะทำจากไม้ที่สวยงามและมีความคงทนแข็งแรง เช่น ไม้สาวดำ ไม้ชิง และไม้มะค่า เป็นต้น ผู้ที่มีความรักนกและหลงใหลในนกที่น่ารักก็จะยอมลงทุนซื้อกรงนกที่ราคาแพงและสวยงาม เพื่อให้นกที่ตนรักมีความเป็นอยู่สุขสบาย และตนก็มีความสุขสบายตามไปด้วย ยิ่งในปัจจุบันมีการประกวดเสียงนกเขา และนกกรงหัวจุกหรือนกบินหลา ก็ยังมีการซื้อหากรงนกที่สวยงามและราคาสูง โดยเฉพาะนกที่ชนะการประกวดก็จะได้รับสมณาคณกรงนกที่สวยงาม และราคาแพงจากเจ้าของ เช่นเดียวกับวัวชนที่ชนะได้เงินเต็มพัน กรงนกที่นิยมทำกันมากเพื่อการจำหน่ายจนเป็นอาชีพที่สร้างฐานะได้มีอยู่หลายแห่งในภาคใต้ เช่น อำเภอท่าศาลา สิชล นบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอจะนะ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา และจังหวัดบริเวณชายแดนภาคใต้ เป็นต้น จึงเชื่อว่า ศิลปหัตถกรรมกรงนกจะเป็นศิลปหัตถกรรมที่ให้ทั้งคุณค่าและมูลค่าอีกยาวนาน トラบใดที่ยังมีนกที่น่ารัก เสียงไพเราะ อยู่ในโลกนี้ คนก็ย่อมมีความรู้สึก รักนก อยากอยู่ใกล้นกที่น่ารักและเสียงไพเราะตลอดไป

เครื่องปั้นดินเผา

เครื่องปั้นดินเผาเป็นผลิตภัณฑ์ทางศิลปะและวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อนๆ ในแทบทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้เพราะคนอยู่กับดินอยู่กับน้ำตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ในการดำรงชีวิตอยู่นั้นคนต้องคิดค้นค้นร่น ขวนขวายเพื่อให้มีชีวิตรอดอยู่ได้ นอกจากปัจจัยสี่ที่ต้องมีเพื่อการดำรงชีวิตแล้ว การมีสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมี ดังนั้นคนจึงมีความคิดในการนำดิน มาทำให้แข็งแรงใช้เป็นภาชนะต่างๆ ในการดำเนินชีวิต ภาชนะเครื่องใช้ที่เกิดจากดินจะให้แข็งแรงทนใช้ได้ยาวนาน ก็ต้องมีวิธีการหรือความเฉลียวฉลาดในการทำหรือ ภูมิปัญญา จึงได้เกิดการนำดินมาทำเป็นภาชนะ สิ่งของ

เครื่องใช้ในรูปแบบต่างๆ หลากอย่าง ไม่ว่าจะเป็นหม้อข้าวหม้อแกง กระทะ กระถางต้นไม้ รูปสัตว์ รูปคล้ายคน ลักษณะต่างๆ และที่ทำมากคือการทำอิฐ เพื่อนำไปใช้ในการก่อสร้างซึ่งทำกันมาเป็นเวลานานแล้ว ตั้งแต่สมัยก่อน พุทธกาล ดังหลักฐานสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ขั้นตอนในการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรม เครื่องปั้นดินเผานั้นมีลำดับขั้นตอน เริ่มจากการเลือกดินที่มีคุณสมบัติในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้ได้ก่อนซึ่งส่วนมาก จะบอกว่าต้องเป็นดินเหนียว หลังจากนั้นก็นำดินเหนียวมานวด เมื่อก่อนนวดด้วยเท้า ปัจจุบันนี้ในกรณีทำเพื่อการค้า ก็จะใช้เครื่องจักรนวด นอกจากดินแล้วก็จะมีส่วนผสมของทรายเข้าไปด้วยเพื่อให้ดินเหนียวเกิดการเกาะตัวแน่น และคงทน สมัยก่อนมีการผสมด้วยกลบข้าวด้วยเพื่อให้เกิดความแข็งแรงคงทน ทั้งนี้รู้ได้จากการศึกษาก้อนอิฐโบราณ ของนักโบราณคดีและนักวิทยาศาสตร์ ก้อนอิฐแม้ว่าจะไม่เห็นความมีศิลปะอย่างเด่นชัดแต่ก็มีความเป็นศิลปะอยู่ในตัว ยิ่งนำอิฐไปก่อเข้าด้วยการเพื่อสร้างสรรค์ศิลปะด้านสถาปัตยกรรม ก็จะเห็นถึงความมีศิลปะอันยิ่งใหญ่ของก้อนอิฐ ศิลปะบนเครื่องปั้นดินเผา นอกจากรูปร่างแบบต่างๆ ที่งดงามชวนมองและอยากเป็นเจ้าของแล้ว ลวดลายต่างๆ ที่ผู้ปั้นทำเอาไว้ด้วยฝีมือนั้น ย่อมทำให้เกิดความเพลิดเพลินกายตามมา ลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผา นอกจากจะให้คุณค่าด้านความสวยงาม เกิดสุนทรียรสแล้วยังเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีด้วย เครื่องปั้นดินเผาจึงเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งของคนในโลกนี้หรือมนุษยชาติ เครื่องปั้นดินเผามรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมด้านศิลปหัตถกรรมจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่คนไทยภาคใต้ ควรจะได้หวงแหน รักษาไว้ให้มันคงยืนนานตลอดไป

ผ้ายกเมืองนครฯ

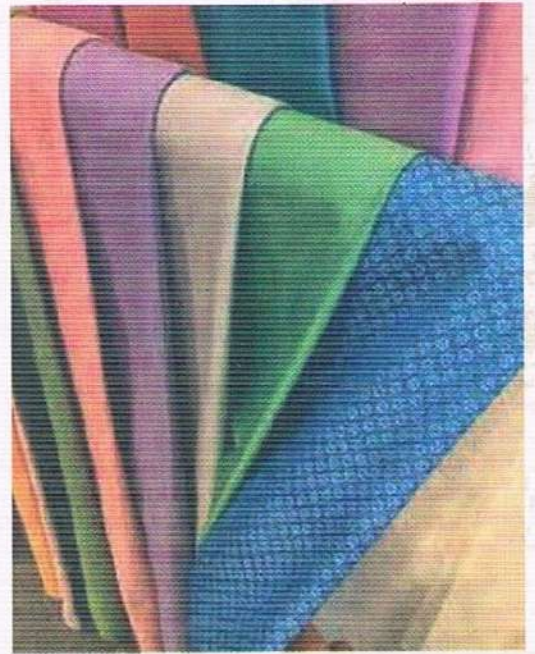
ผ้ายกเมืองนครฯ เป็นชื่อที่คุ้นหูกันมาเป็นเวลานานมากแล้ว ปัจจุบันยิ่งรู้จักแพร่หลายกันมากยิ่งขึ้น เพราะมีการฟื้นฟูและส่งเสริมกันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหลายปีมาแล้วที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงส่งเสริมให้ชาวนครศรีธรรมราชหรือพื้นผ้า ยกนครฯ ให้กลับคืนมาเป็นที่รู้จักดังที่รู้จักกันดีและใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงให้ตั้งศูนย์ ศิลปาชีพที่บ้านเนินอัมมั่ง ชื่อ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินอัมมั่ง ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลเนินอัมมั่ง อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในขณะนี้ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินอัมมั่งเป็นศูนย์กลางในการผลิตผ้ายกเมืองนครฯ ที่สำคัญ

ที่หนึ่งของภาคใต้ การกำเนิดศูนย์ศิลปาชีพเนินธัมมมัง นั้นเป็นเพราะสมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงรักหวง ห่วงใย ในศิลปหัตถกรรมผ้ายกเมืองนครฯ ที่สืบทอดกันมาตั้งครั้งโบราณ การทอผ้ายกในปัจจุบันที่ศูนย์ศิลปาชีพเนินธัมมมัง มีความก้าวหน้ามาก ผลการทรงส่งเสริมทำให้ผ้ายกเมืองนครฯ แพร่หลายเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน เพราะผ้ายกเมืองนครฯ เป็นผ้าที่มีคุณภาพสูงและมีความทนทาน มีอายุการใช้งานได้นานโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี และสีอันของผ้าก็ไม่จืดจางเร็ว นอกจากผ้ายกเมืองนครฯ จะมีความแพร่หลายในจังหวัดนครศรีธรรมราชแล้ว ยังมีการทอกันอยู่ทั่วไปในหลายจังหวัดในภาคใต้ เช่น ผ้ายกเกาะยอ จังหวัดสงขลา ผ้ายกคูหา จังหวัดพัทลุง และผ้ายกนาหมื่นศรี จังหวัดตรัง เป็นต้น ผ้ายกได้รับกลับมาเป็นที่นิยมของชาวไทยภาคใต้และชาวไทยโดยทั่วไปมากขึ้นตามลำดับ จึงเชื่อว่าผ้ายกเมืองนครฯ จะดำรงอยู่คู่ผืนแผ่นดินไทยภาคใต้อีกนานแสนนาน

ในสมัยก่อนผ้ายกเมืองนครฯ เป็นผ้าที่สำคัญยิ่ง เป็นสิ่งสำคัญที่เป็นเกียรติยศยิ่งที่พระมหากษัตริย์ พระราชทานให้แก่แม่ทัพนายกองที่รบชนะศึกสงคราม ดังปรากฏในวรรณคดีไทยบางเรื่องชื่อว่า ผ้าพระยาละครท่า หรือพระยานครท่า ผ้ายกเมืองนครฯ จึงมิใช่เพียงมีในสมัยหลังต้องมีมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว เพราะคนไทย สยามภาคใต้นุ่งผ้ามาเป็นเวลานานแล้วตามประวัติการทำผ้าจากฝ้ายซึ่งเป็นพืชชนิดหนึ่งและจากเส้นไหมของคนไทย นั้นนานจนสืบสาวไปถึงจุดเริ่มต้นไม่ได้ เพราะคนไทยสยามหรือคนไทยกลุ่มต่างๆ ได้ทำสิ่งดังกล่าวนี้รุ่นต่อรุ่นจากความ คิดและความเฉลียวฉลาดในการนำเอาเส้นใยพืช ใยเส้นที่ตัวไหมทำรังเอาไว้มานั่นเป็นเส้น แล้วทอเป็นผ้า ด้วยเครื่อง ทอผ้าที่คิดสร้างสรรค์กันขึ้นมา บ้างเรียกว่าทูก บ้างเรียกว่าเกี จึงมีคำที่เรียกว่า “ทูกทอผ้า” “และ” “เกีทอผ้า” ส่วนว่าคนไทยสยามและคนไทยจะรับอิทธิพลเรื่องการทอผ้าจากชนชาติพันธุ์ใดบ้างนั้นเป็นเรื่องที่ยากจะสรุปยืนยันได้ เพราะคนไทยเองก็มีสติปัญญาในการที่จะคิดทำสิ่งต่างๆ ได้เช่นกัน อาจจะได้เห็นการทอผ้าของบางชาติ หรือบางชาติ มาทอผ้าให้เห็นในดินแดนไทย แล้วคนไทยที่สนใจและชอบในงานศิลปหัตถกรรมด้านนี้จึงจำมาประยุกต์ใช้บ้างก็คงมี เพราะการปรับเปลี่ยนทางศิลปะและวัฒนธรรมนั้นย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับพี่น้องชนชาติอาเซียน

ซึ่งเมื่อก่อนอยู่ร่วมกันในดินแดนอาเซียนปัจจุบัน โดยมีได้แบ่งเป็นเขตประเทศแต่อย่างใด เพียงแต่อยู่ในที่ของแต่ละชาติพันธุ์ว่าแต่ละชนชาตินั้นอยู่ตรงไหน ทั้งนี้เพราะจำนวนคนของแต่ละชาติพันธุ์ยังคงมีอยู่จำนวนน้อย แต่การไปมาหาสู่กันก็มีมาอย่างต่อเนื่อง จึงมีคำเรียกชนชาติพันธุ์และกลุ่มชนชาติต่างๆ ในภาษาไทย เช่น ยักษ์มกกะสัน หรือแขกมกกะสัน (น่าจะคนในเกาะอินโดนีเซีย) แขกเทศ ลาวกาว เจ็ก จาม ม่าน และแขกคุลา เป็นต้น การไปมาหาสู่ของคนในชาติพันธุ์เหล่านี้หรืออื่นๆ ย่อมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และมีการซื้อขายกัน เมื่อเห็นว่าสินค้านั้นมีความสวยงาม จึงศึกษาหาความรู้และคิดหาแนวทางในการทำขึ้นมา และทำขึ้นมาได้ในที่สุด ผ้ายกเมืองนครฯ คงเข้าลักษณะที่ว่านี้เมื่อคบคนต่างชาติมาก ต่างชาติก็มีสิ่งดี

มาให้ไม่ว่าทางด้านการศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรม และการนับถือศาสนา ผ้ายกเป็นศิลปหัตถกรรมหนึ่งของคนนครศรีธรรมราชและคนไทยภาคใต้ที่มีความลงตัวเป็นที่นิยมและรู้จักกันมาในวงกว้าง และถือเคล่งว่าเป็นผ้าดีมีคุณภาพ จึงมีการลักทอถวายแด่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ และเป็นที่นิยมใช้ในบุคคลชั้นสูงมียศถาบรรดาศักดิ์ ลายผ้ายกที่นิยมทอกัน เช่น ดอกพิกุล คดกริช และราชวัตร เป็นต้น การประดิษฐ์คิดลายในการทอผ้านี้มียุ่อย่างต่อเนื่องเป็นความคิดสร้างสรรค์ของผู้คิดแบบลายที่เกิดจากการจินตนาการบนพื้นฐานของประสบการณ์ที่ได้พบเห็นได้ยินได้ฟังประกอบกับความมีศิลปะอยู่ในจิตวิญญาณของคนนั้นนั่นเอง ผ้ายกเมืองนครฯ จึงเป็นผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์ทางด้านศิลปหัตถกรรมที่คนนครฯ คนใต้ มีความภาคภูมิใจอีกอย่างหนึ่งในจำนวนศิลปหัตถกรรมหลากหลายอย่าง มรดกศิลปหัตถกรรมผ้ายกเมืองนครฯ จึงเป็นสิ่งที่คนนครศรีธรรมราชและคนไทยภาคใต้จะต้องหวงแหนช่วยกันรักษาเอาไว้ให้คงอยู่คู่ดินแดนไทยสยามภาคใต้ตลอดไป

ผลิตภัณฑ์ย่านลิเภา

ผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภาเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมายาวนานแล้วเช่นกันในเขตพื้นที่นครศรีธรรมราชปัจจุบัน และเขตดินแดนไทยสยามภาคใต้ เหตุที่กล่าวได้เช่นนี้เพราะความเป็นกลุ่มการปกครองของไทยสยามภาคใต้มีมาเป็นเวลานานแล้ว ดังปรากฏหลักฐานการมีกลุ่มการปกครองขนาดใหญ่คนรวมอยู่กันจำนวนมากและเรียกชื่อเป็นภาษาสันสกฤตว่าอาณาจักร ได้แก่ ตามพรลิงค์ (ดัมลิงคัม บ้างว่า ดัมลี กัมลี) ศรีวิชัย และศรีธรรมราชมหานคร ทั้งนี้เริ่มมีมาตั้งแต่ราว พ.ศ. ๖๐๐ บ้างก็ว่าก่อนหน้านี้ก็มี ดังนั้นการทำสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เพื่อความสะดวกสบาย ในการดำเนินชีวิตจึงเกิดขึ้นมาตามลำดับ การทำสิ่งของเครื่องใช้จากย่านลิเภาซึ่งเป็นย่านของพืชขนาดเล็กชนิดหนึ่ง ภาษวิชาการด้านพฤกษศาสตร์เรียกว่าเฟิร์น ต้นลิเภาขึ้นเป็นย่านยาวใบมีขนาดไม่ใหญ่ขึ้นอยู่ในที่ชื้น

ที่เป็นป่า เป็นพืชพันธุ์ที่ขึ้นตามธรรมชาติอย่างหนึ่งไม่ต้องปลูกก็ขึ้นเองและงอกงามเร็ว ภายหลังมีการนำมาปลูกเพื่อให้มีย่านลิเภาพอต่อความต้องการใช้ในการทำผลิตภัณฑ์ย่านลิเภา อันเนื่องมาจากการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมที่ทำจากย่านลิเภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงการศิลปาชีพของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ที่มีอยู่หลายแห่ง ทั้งที่นครศรีธรรมราช นราธิวาส และพระนครศรีอยุธยา ในศูนย์ศิลปาชีพ แต่ละแห่งมีการสอนให้ทำเครื่องจักสานจากย่านลิเภา ผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภามีหลายอย่างต่างๆ รูปแบบออกไปและมีประโยชน์ในการใช้สอยตามสิ่งทีผลิตขึ้นมา เช่น กระเป๋าถือสตรี หมวก กระบุงเล็ก เขียนหมาก ปากกา ถักหุ้มด้วยย่านลิเภา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นที่นิยมพอสมควร แต่ราคาค่อนข้างสูงเนื่องจากเป็นงานฝีมือที่บอกถึงรสนิยมของผู้ใช้จึงทำให้ใช้ผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภาอยู่ในวงจำกัด แต่ในสมัยก่อนบรรพชนไทยสยามภาคใต้ทำผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภาขึ้นใช้เอง ส่วนใหญ่จะมีความรู้ความสามารถในการจักสานย่านลิเภาให้เป็นสิ่งของเครื่องใช้ในรูปแบบต่างๆ เหมือนกับการทอผ้าขึ้นใช้เอง ในเรื่องการถักทอผ้าและทำสิ่งของเครื่องใช้จากย่านลิเภา นั้นเป็นหน้าที่ของผู้หญิง แต่อาจจะผู้ชายที่มีความสนใจเป็นพิเศษอาจจะทำสิ่งเหล่านี้ด้วย การทำผลิตภัณฑ์ย่านลิเภา ในจังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบันซึ่งสืบทอดมาจากบรรพชนนั้นมีที่ บ้านหมน อำเภอมะนัง และบางหมู่บ้านอำเภอชะอวด การทำผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภาคงจะดำรงอยู่คู่แผ่นดินไทยภาคใต้ และประเทศไทยเพราะมีการสอนถ่ายทอดกัน ในศูนย์ศิลปาชีพทุกแห่งที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริให้จัดตั้งขึ้น ตลอดทั้งมีการสอนในสถานศึกษาบางแห่งในภาคใต้อีกด้วย ภูมิปัญญาด้านศิลปะและวัฒนธรรม ด้านศิลปหัตถกรรมย่านลิเภา นั้นน่าจะมีเพียงชาติไทยชาติเดียวในประเทศอาเซียน

ศิลปหัตถกรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราชและของคนไทยภาคใต้ที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนเป็นภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่คนไทยภาคใต้และคนไทยควรจะได้ช่วยกันรักษากันเอาไว้ให้ยืนยงคงอยู่คู่ดินแดนไทยสยามภาคใต้และประเทศไทยสืบไป เพราะเป็นมรดกตกทอดที่มีคุณค่ายิ่งทางด้านจิตใจ การดำรงและการดำเนินชีวิตตลอดจนมูลค่าที่เกิดตามมาเพราะมีผู้ประสงค์ที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนและคนที่เกี่ยวข้อง ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ งานศิลปหัตถกรรมเหล่านี้เป็นการแสดงออกถึงความเป็นไทยที่ใช้กันมา เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ คือความโดดเด่นและความเป็นตัวตนของชนชาติพันธุ์ไทยสยามในภาคใต้ของประเทศไทย งานศิลปหัตถกรรมเหล่านี้ตกไปอยู่ที่ใดในต่างประเทศก็จะสื่อบอกให้รู้ว่านี่คือผลงานจากภูมิปัญญาไทยสยามภาคใต้ ของประเทศไทย

